

Inclusieve participatie in het onderwijs

Naomi van Stapele (Lector Inclusive Education) en Laurence Guérin (lector Wereldburgerschap) – Haagse Hogeschool

Afgelopen vrijdag 8 april 2022 heeft ECHO (Expertise Centrum voor Diversiteitsbeleid) in samenwerking met het kenniscentrum Global and Inclusive Education een Townhall sessie georganiseerd op de Haagse Hogeschool voor het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme. Deze dertiende van 22 sessies was gericht op het onderwijs en werd ingeleid en afgesloten door Rabin Baldewsingh, de nationale coördinator van het programma. Voor de zomer moet het advies bij de Tweede Kamer liggen. Wij mochten de middag inhoudelijk inleiden. Naomi verduidelijkte wat racisme en discriminatie betekenen en Laurence benadrukte dat wereldburgerschap in het curriculum niet DE oplossing is. Tijdens onze inleiding stipten wij al aan dat participatie en inclusie niet zonder elkaar kunnen. Wat bedoelen we daarmee?

Allereerst even een korte definitie van beide concepten. Met inclusie bedoelen we hier het doorbreken van uitsluitingsmechanismes ter bevordering van insluiting van verschillende achtergronden, perspectieven, ervaringen en aspiraties, en met participatie bedoelen we hier medezeggenschap — met name inspraak en besluitvorming. Het verweven van deze vormen van participatie en inclusie in het onderwijs en in de beroepspraktijk vraagt van ons om in te zien hoe belangrijke de positie van studenten is: hun status en hun zeggenschap en de relatie hiertussen. Participatie en inclusie zijn niet alleen belangrijk waar het gaat om 1) de inhoud en de aanpak van het onderwijs, maar ook in 2) inspraak en besluitvorming over en binnen onderwijs (van de klas tot aan de organisatie) en in 3) de manier hoe de onderwijsorganisatie is gestructureerd. Inclusieve participatie in onderwijs moet op al deze drie dimensies gestalte krijgen. De stelregel *‘walk the talk’* is ethisch cruciaal, maar ook pedagogisch van groot belang. Het samen oefenen in meedoen, meepraten en meebeslissen vormt de sleutel tot het opleiden van kritische en actieve professionals en burgers. Dit houdt in dat studenten medeverantwoordelijk worden gemaakt voor de drie onderwijsdimensies: didactiek/curriculum, bestuur en organisatie. Dit vergt natuurlijk begeleiding en ondersteuning van docenten, management en onderzoekers zodat studenten medeverantwoordelijkheid kunnen dragen. Vooral vraagt het van ons als docenten, managers en onderzoekers om te leren verantwoordelijkheid te delen. Het heeft voorts gevolgen voor de manier waarop onderwijs wordt ontwikkeld georganiseerd, uitgevoerd en geëvalueerd door studenten, docenten, management, onderzoekers, het (werk)veld en andere stakeholders. Het vraagt hoe dan ook meer ruimte voor de inbreng en deelname van studenten in besluitvormingsprocessen.

Het organiseren van participatie en het delen van verantwoordelijkheden met studenten de dimensies didactiek/curriculum, bestuur en organisatie gaat in de praktijk niet vanzelf, en veronderstelt kritische reflectie op onze eigen rol in het onderwijs. Bijvoorbeeld wat wij als docenten en onderzoekers van studenten vragen, moeten wij ook van onszelf vragen. Ruimte maken voor en bevorderen van participatie van studenten is direct gekoppeld aan onze eigen mogelijkheid om goed geïnformeerd en vanuit verschillende perspectieven te delibereren, te discussiëren of het gesprek aan te gaan en te reflecteren op eigen en andermans aannames en belangen. Participatie is niet alleen meedoen, meepraten en meebeslissen maar continu bevragen wat we doen, hoe we het doen en hoe we zijn georganiseerd. Het samen doen (meedenken en meebeslissen) betekent op een gelijkwaardige manier het gesprek aangaan en de belangen van degenen die aan tafel zijn en degenen die niet aan tafel zijn, op een gelijkwaardige manier mee te nemen in de discussie en de besluitvorming. Belangrijk is niet terug

te deïnen voor contradictie en frictie, maar tegenstellingen te zien als leermomenten en kansen om op een open manier verder te zoeken naar nieuwe mogelijkheden.

Inclusie is een randvoorwaarde om de participatie van studenten op de drie aangegeven dimensies te kunnen bevorderen. Participatie zonder aandacht voor inclusie leidt vaak tot gedeeltelijke participatie en werkt juist uitsluiting in de hand, en inclusie zonder participatie leidt vaak tot tokenisme — oftewel het opvoeren van diversiteit zonder inhoudelijk machtsveranderingen en met de bestaande uitsluitingsmechanismen intact. Beide principes raken namelijk de machtsstructuur van onze organisatie en vragen van ons om onze organisatiestructuur, organisatiecultuur en werkwijze te onderzoeken en bij te stellen om ruimte te maken voor studenten. De studenten, net als wij allemaal, hebben diverse achtergronden, perspectieven, ervaringen en aspiraties. De verscheidenheid speelt ook een rol in participatie. Niet alle studenten voelen zich uitgenodigd om te participeren doordat zij zich uitgesloten voelen op basis van dominante machtsstructuren die veelal nog steeds bepaald worden door witheid, mannelijkheid, bepaalde noties van gezondheid etc. Terwijl voor studenten die door deze dominante machtsstructuren worden gepositioneerd als ‘De Ander’ participatie juist cruciaal is. Vaak herkennen zij zichzelf niet in de inhoud en organisatie van onderwijs, en via participatie zouden zij ruimte kunnen krijgen om pluriformiteit in het onderwijs aan te brengen. Andere studenten willen misschien niet of op een andere manier participeren dan dat wij voorstellen. Hoe kunnen we zorgen dat binnen participatie ruimte wordt gemaakt voor alle studenten? Inclusie begint bij de manier waarop onderwijs wordt geconceptualiseerd, vormgegeven, uitgevoerd en geëvalueerd. Dit reikt verder dan het verborgen curriculum en behelst reflectie en, waar nodig, actieve transformatie van de aannames die ten grondslag liggen aan student- en docentbeelden en wat onderwijs zou moeten zijn.

Een transformatieve methode om dit te bereiken is *student-led pedagogy*, waarin het leerperspectief van de student leidraad is en alle betrokken partijen in het onderwijs samen het onderwijs co-creëren waarbij voortdurend reflectie plaatsvindt op in- en uitsluiting. Op deze manier wordt optimaal gebruik gemaakt van ieders perspectief en de inbreng van alle betrokkenen. In het samen maken van onderwijs zijn kaders en een nieuwe geleefde structuur nodig. Dit impliceert keuzes rondom kennis, perspectieven en activiteiten, rekening houdend met vormen van uitsluiting en ook het ontwikkelen van informele structuren waarin studenten, docenten, staf en managers participeren in het spreken en beslissen over deze keuzes. Door onderwijs via deze methode te organiseren wordt vanaf het begin bewust gereflecteerd op de vraag waarom specifieke keuzes worden gemaakt, op basis van welke culturele en andere aannames bij de verschillende betrokken partijen, en wordt bijgestuurd waar nodig. De permanente reflectie betreft (1) de groepsprocessen (relaties) en de (2) organisatie (3) inhoud en (4) doelstellingen van onderwijs. Inclusieve participatie behelst een gelaagd en continu onderzoek dat binnen de onderwijsactiviteit plaatsvindt naar in- en uitsluitingsmechanismen. En het vereist een informele en duurzame medezeggenschapsstructuur waarin gelijkwaardig wordt samengewerkt. Ter afsluiting, we weten best dat niet alle studenten *willen* participeren, maar als onderwijsinstelling is het onze maatschappelijke taak om de mogelijkheid te bieden en de studenten hiertoe te blijven uitdagen.